

עמדות משפטיות בארץ ובעולם - אייל כתבן

מישורים: היתר גורף לביצוע PGD כאוות נפשכם; איסור גורף נגד PGD - לחלוטין לא (מטעמים חברתיים או רפואיים או מכל טעם אחר), או גישת ביניים, מה שבדרך כלל קורה: הבחנה בין שימושים רפואיים לשימושים לא רפואיים, או היתר לערוך בדיקה בהתאם לסוגי מחלות מסוימים. כשמדברים על אמצעי ההסדרה - אותו היתר גורף או איסור גורף או גישת הביניים - אלה יתקיימו באמצעות חקיקה ראשית או חקיקת משנה, אבל גם באמצעות פתרונות ממשלתיים-מנהליים. בארצות הברית הדבר מקובל מאוד. פותחים את הברז או סוגרים את הברז לפני גופים מסוימים, ובאותה הזדמנות השימוש ב-PGD מושפע, כמובן. אפשר לתת רישיונות, אפשר שלא לתת רישיונות, אפשר למנוע מימון, אפשר להסדיר את הפעילות הקלינית עצמה. ה-FDA, שאנחנו מציגים אותו פה כדוגמה, למעשה אינו מסדיר את הפעילות הזאת בארצות הברית. דוגמה אחרת היא הסדרה פרופסיונלית, כדוגמת יפן, באמצעות ארגון הגניקולוגים שם שלו השפעה רבה על השימוש ב-PGD, אף שהדבר אינו מוסדר בחוק. נציג גם את אמצעי ההסדרה, את המודלים ואת ההיתרים, את האיסורים או את גישת הביניים, לרבות אותם שינויים. כמובן, נתייחס להערה ששינויים של אתמול אינם שינויים של מחר וגם ללחץ החברתי או הציבורי בכל מדינה.

נתחיל במדינות אירופה: איטליה, גרמניה ובריטניה. המקרה האיטלקי, אין ספק שהוא שובר את כל השיאים. הוא מעניין בהחלט. החוק האיטלקי מספר 40 משנת 2004 נועד להסדיר טכנולוגיות לשיפור הפוריות, ובאופן עקרוני אוסר על PGD, אבל אינו אוסר בפועל אלא בכוח. הבדיקה זמינה, אפשר לעשות PGD, זה בסדר, זה מותר, אבל הגישה היא 'מצאתם מה שמצאתם' ואחרי כן חייבים להשריש את העוברים ברחם. בכל זאת

המשפט נותן לנו כלים לבחון ולבדוק את אמצעי ההסדרה כאן בארץ. לא במקרה אנחנו יוצרים מודלים מיוחדים או ייחודיים למדינת ישראל, כי בכל זאת יש לנו כאן כמה וכמה מאפיינים מיוחדים. ועדיין, בעיקר בנושא הפוריות, אנחנו חייבים לבדוק היטב אם מה שמתרחש בעולם מתאים לבמה הישראלית. הרבה פעמים אנחנו מוצאים שאין התאמה, ובכל זאת המודלים הקיימים מאפשרים לנו ללמוד ולהפיק לקחים ממה שקורה במדינות אחרות. הערה קטנה בנושא הפוריות בכלל ובהקשר של PGD בפרט: כשהכנו את העבודה הזאת גילינו שסוגיות שהיו מוסדרות ב-2003 וב-2004 ואפילו ב-2005 התעדכנו. אינני יודע אם האמור בהרצאה שלנו, העדכני לאתמול, יהיה נכון גם מחר. יכול להיות שאם נרצה לתת את ההרצאה הזאת מחר, כבר הערב נצטרך לעשות השלמות.

ההרצאה תעסוק באופני ההסדרה, ברגולציה של ה-PGD בעולם ובאמצעי ההסדרה בפועל. כמעט בכל נקודת דיון נשתדל להציג גם את אופני ואמצעי ההסדרה וגם את הלחץ הציבורי, שנועד להשפיע על החקיקה - ליצור חקיקה, לבטל חקיקה. כשאנו אומרים 'אופני הסדרה', הכוונה היא להיעדר התערבות חקיקתית או להתערבות חקיקתית. ההתערבות החקיקתית עשויה להיות בכמה

עו"ד אייל כתבן, אוניברסיטת בר-אילן

חמורות. כאן לא נדבר על הלחץ הציבורי אלא על משהו אחר, שעלה גם בהרצאות הקודמות. ב-11.8.2005, רק כדי להראות כמה הדברים מתפתחים, פרסם ה-HFEA פנייה לציבור בקשר לשימוש ב-PGD למניעת מחלות גנטיות כמו BRCA-1. אם זו תחילתו של 'מדון חלקלק', קשה לדעת. איך הציבור יגיב שם? נדמה שבסופו של דבר יאשרו בדיקות מהסוג הזה.

יפן גם היא אחת הדוגמאות המעניינות. לא בגלל האקזוטיקה של המרחק אלא מפני ש-Japanese society of obstetrics and gynecology היא אשר בסמכותה להתיר יישומי PGD. היא התקינה תקנות בנדון ב-1998, אך בעצם לא אושרה כל בקשה, גם כשהיה מדובר בברירת מין (sex selection) מטעמים רפואיים. מה התוצאה? הדבר חזר אליהם כבומרנג, ולזה נגיע בסוף.

אנחנו חוזרים לאותו סוג הסדרה של האגודה הגינקולוגית ביפן. האגודה הזאת יכולה לסלק חברים משורותיה, אך אין זה אומר שהם לא יוכלו להמשיך לעבוד כרופאים. ובאמת, לפני שנה הורחק משורותיה רופא לאחר שביצע PGD בשני זוגות לצורך sex selection, ובעוד זוג מחשש לבעיה כרומוזמלית עקב גיל האם. כלומר, לא היה חשש ספציפי ליילוד, ורק בשל גילה ביקשה האם לעשות PGD. הדוגמה המעניינת יותר נוגעת לאותם שני זוגות שאצלם נעשה ה-sex selection מטעמים חברתיים. באחד מהם מדובר באישה שכבר עברה הפלה, משום שהייתה הרה עם בת אבל רצתה בן. אותו רופא אמר: במקום שהיא תעשה עוד הפלה ועוד הפלה עד שתצליח להרות בן, אעשה להם sex selection. הוא ראה את עצמו כמי שעוזר, כמי שעושה לטובת הזוגות, אבל היה לזה מחיר. לא בטוח שזה יפגע בפרנסה שלו, נוכח הזוגות הפונים אליו, אולם עדיין יש פה איזה כוח כפייה. לפני זמן לא רב שונה חוק ההפלות ביפן באופן שהוא אינו כולל טעמים אאוגנים לביצוע הפלה. 'טעמים אאוגנים'

יש סוכרייה קטנה לזוגות המאושרים: הם יקבלו ייעוץ גנטי, שהוא פחות או יותר חובה על פי החוק. התעוררה התנגדות מסוימת באיטליה לחוק הזה; הופעל לחץ ציבורי, התקשורת התערבה וערכו משאל עם במטרה לבטל את ההגבלות של חוק 40, שאגב אינו מגביל רק את השימוש ב-PGD אלא גם התערבויות הקשורות בטכנולוגיות פוריות אחרות. 80% מהמצביעים תמכו בביטול ובשינוי החוק, אבל הגיעו רק 26% מהם לקלפי, בעוד שנחוץ להשיג שיעור תמיכה של 50% במשאל עם, וזה לא הושג. תומכי החוק היו מרוצים מאוד וראו בזה ניצחון. מרביתם באו מהכנסייה הקתולית, בראשות האפיפיור החדש, שזו התערבותו הראשונה בפעילות הפוליטית באיטליה, דבר שאיני יודע אם הוא מקובל או לא. הוא תמך בבישופים שהתנגדו להצבעה. מועד ההצבעה, אגב, נקבע ליום חופשה בבתי הספר. אם רצינו הסבר למה החוק לא בוטל בסופו של דבר, אז זו הסיבה.

בגרמניה ניתן לעשות הפלות מטעמים גנטיים, אבל לא לבצע PGD העשוי למנוע את זה. גרמניה נוקטת שיטה מחמירה וזהירה מאוד והגרמנים חוששים משימוש ב-PGD. כשאומרים 'גרמנים', מתכוונים לגופים השלטוניים; מתכוונים פחות לציבור. מופעל שם לחץ ציבורי, ובעת האחרונה התפרסמו כמה מחקרים בנושא. המחקר האחרון, מיוני 2004 כמדומני, מראה כי 97% מהזוגות הסובלים מבעיות פרייה מבקשים להתיר PGD. נשמע הגיוני שבעל הדבר מעוניין בזה, אבל גם 80% מהאוכלוסייה הכללית, וזה המון, מעוניינים ב-PGD, הגם שכולם מעדיפים לשמור על PGD לטעמים רפואיים, ושם עדיין לא שונה החוק.

בבריטניה, לעומת זאת, הוקם גוף המסדיר את הנושא ומפקח על טיפולי הפוריות על פי חוק ומתוקנות תקנות המתירות להיעזר ב-PGD במקרים של מחלות תורשתיות

אחת אסרו. הכוונה ל-sex selection מטעמים חברתיים. במפה העולמית אפשר לראות הבדלים גם של תרבות מדעית, גם של השפעות דתיות וגם כפי שנאמר: "מי שנכווה ברותחין, נזהר בצוננין". זוהי מעין תמונת ראי של מחד גיסא אותן מדינות הציר במלחמת העולם השנייה ותקופת השואה - אוסטריה, גרמניה, איטליה, וכן יפן, הסובלות, או לא סובלות, מהתנגדות ל-PGD, לפחות מצד השלטון. ומאידך גיסא, בריטניה וארצות הברית, הנוקטות מדיניות שאנו תופסים אותה כמתירנית קצת יותר; וישראל, שאיני בטוח שאנחנו 'יושבים על הגדר', אלא שיכולים אנו לראות את עצמנו כמי שמשקפים מדיניות מתירנית. ההסברים לזה, שוב, עשויים להיות שונים ומגוונים; הם יכולים להיות קשורים למלחמת העולם השנייה ולשואה, והם יכולים להיות לא קשורים לכך לחלוטין, אלא מושפעים דווקא מהתערבות מדעית או מתפיסות חברתיות כאלה ואחרות. אין ספק, הבריטים ליברליים מאוד. זה מתבטא גם בדוגמה של מאגרי מידע גנטיים של אסירים וחשודים בפלילים.

לסיכום, אנחנו יכולים ללמוד על אופני הסדרה של הסוגיה, אבל נראה, לפחות לפי מה שנעשה ביפן, שעדיף להסדיר מאשר להימנע לגמרי מהסדרה ולהניח לכל אחד לעשות כרצונו. ה-PGD מותר בדרך כלל. ה-Sex selection מטעמים חברתיים אסור בדרך כלל. צריך ללמוד מעמים אחרים וממדינות אחרות, אבל עדיין צריך להפיק את הלקחים ולעמוד על הניואנסים הקטנים הקשורים אלינו ולמדינת ישראל במיוחד. גם השיקולים האתיים של הפלה בעתיד ואותן שאלות שעלו פה - איך להגדיר עובר, מתי הוא עובר, מתי אנחנו יכולים לבצע הפלה, מתי זה נחשב כהפלה או כהרג עובר - גם הסוגיות האלה חשובות. אולי אחת המסקנות החשובות יותר היא בחינת עמדות הציבור לאחר הסברה, לאור הלקח היפני.

הוא ביטוי קצת בומבסטי, אבל הכוונה להפסקות היריון בעקבות אונס או מטעמים כלכליים, והפרשנות של טעמים כלכליים נתונה לכל אחד ואחד מכם או מהיפנים. החוק הזה שונה באופן שכיום טעמים רפואיים לכאורה אינם משמשים עילה להפלה ביפן, מה שפחות או יותר כן קיים בארץ.

בקרב קבוצת המומחים שבחנו את הנושא ביפן היו 60% תומכים. מקרב הציבור הרחב 35% מהגברים צידדו ב-PGD, לעומת 15% מהנשים, ועדיין יש ירידה משמעותית בתמיכה. לפי הסטטיסטיקה, הנשים מתנגדות, כי הטיפולים עלולים להיות בעייתיים ומסוכנים להן. ההתנגדות באה גם מארגוני הנכים, ואלה אומרים: אתם בעצם מקטלגים אותנו כבעייתיים, ככאלה שצריך לסלק משורות החברה.

ניו זילנד. שוב, קצת מרוחק, אקזוטי אבל מעניין. במארס 2005 אישר שר הבריאות בניו זילנד את ההנחיות של המועצה הלאומית לאתיקה, שהן עדיין בתהליך של בחינה עד לשנת 2007. הדבר דומה מאוד למודלים שהציגה כאן פרופ' לוי-להד, אותן שלוש קטגוריות: מקרים הטעונים אישור של המועצה הלאומית, מקרים שאינם טעונים אישור, ושימושים אסורים. כלומר, מותר על תנאי או אסור לחלוטין. האסור לחלוטין של שימוש ב-PGD מטעמים חברתיים כולל sex selection, מניפולציה גנטית של העובר ובחירת עוברים הנושאים פגמים גנטיים כמו של ההורה, כגון חירשות. זה מחזיר אותנו לדוגמה של התנגדות ארגוני נכים, שבעצם אומרים, ובצדק, שאם אנחנו רוצים לבחור ב-PGD במיוחד כדי שיהיה בן או בת חירשים להורים חירשים, מדוע לא נוכל לעשות את זה? בניו זילנד, כאמור, זה נאסר.

בארצות הברית אין הסדרה חוקית של הסוגיה ברמה הפדרלית. יש הסדרה פרופסיונלית של כללי sex selection שיושמו בתהליך כעין פינג-פונג; פעם אחת התירו ופעם